

ДИГИТАЛНОТО ПОКОЛЕНИЕ VS. СЛЯТОТО, ПОЛУСЛЯТОТО И РАЗДЕЛНОТО ПИСАНЕ

**Доц. д-р Владислав Маринов,
ас. Анита Тодорова**

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. Статията представя нагласите на две групи студенти относно правописа (затворени форми, форми с дефис или отворени форми) на нови думи, чиито компоненти (един или два) са думи от английския език. Проучването проследява не само базовите познания на учениците и умението им да използват основни правила на българския правопис, но и техните предпочитания за изписване на анализирани лексикални единици. В двете тестови групи знанията по английски език са на различно ниво, което е предпоставка за различна степен на намеса в областта на правописа. По този начин се проследява дали степента на владение на чужд език влияе върху изписването на думите, или изборът от тях вариант на изписване е резултат от други фактори. Резултатите от експеримента ясно показват колебанията на респондентите в правописа на анализирани лексикални единици. За целите на проучването Chat GPT също беше използван, за да се определи колко полезен може да бъде при решаването на разглежданите случаи на правопис.

Ключови думи: дигитални технологии; поколение Z; правопис; образование

1. Въведение

Правилата, които регламентират слятото, полуслятото и разделното писане на сложните думи и на синтактичните съчетания, са не само значителни по обем, но предизвикват и множество дискусии. Както отбелязват Д. Благоева и С. Колковска: „Характерно явление в българския език през последните три десетилетия, засягащо имената и именната група, е засиленото производство на неологизми от типа бизнесцентър / бизнес център, фитнесинструктор / фитнес инструктор, вегандиета / веган диета. Експанзията на тези новообразувания отразява действието на интернационализационните процеси в епохата на глобализация“ (Blagoeva, Kolkovska 2021, pp. 36 – 37). Тези процеси са постоянни, но с различна степен на интензивност, като повишената честота на употреба на конструкциите, при които съществителните имена са в ролята на определение (от типа на бизнес център и др.),

а правописните проблеми, свързани с тях, са отбелязани от различни автори (Burov 2019, pp. 81 – 82; Bondzholova 2007, pp. 114 – 117; Ilieva: 2010; Sasheva 2023 и др.). В резултат от това се оказва, че нормативните справочници са неадекватни спрямо динамичната езикова действителност. Студентите, които трябва да усвоят тези знания, са представители на т.нар. поколение Z, което се отличава със специфични характеристики, резултат от постоянния контакт с дигиталните технологии. Поради тази причина образователните институции, които искат успешно да обучават представителите на поколение Z, трябва да се адаптират към неговите особености. Това включва интеграция на технологии, предоставяне на персонализирани и интерактивни учебни дейности, необходимо е и да се постави акцент върху практическите умения. В същото време, „студентите трябва да имат знания, умения и компетентности, които съответстват на реалните нужди на бизнеса“ (Todoranova, Penchev 2020, p. 257).

Поколението Z е първото изцяло дигитално поколение, на което не му се е налагало специално да учи как да използва тези технологии. Може да се каже, че представителите му възприемат света посредством технологиите, Мрежата, социалните медии и др. – за тях дигиталното е дори по-нормално от реалното. Както отбелязват А. Иванова и Е. Ибрямова, днес „социалните мрежи отдавна надхвърлиха първоначалното си предназначение и се оказаха удачна платформа дори и за бизнес и политика, съвсем естествено беше и образователният процес да заеме своето място в това виртуално пространство“ (Ivanova, Ibryamova 2023, p. 121). Но наблюденията на авторите показват, че за да се използват пълноценно социалните мрежи за обучение на поколението Z, фокусът трябва да е насочен към създаване на ресурси за микрообучение, което е в синхрон с факта, че представителите на това поколение трайно задържат вниманието си към платформи като Instagram, Tik-Tok и др., където преобладават кратките (като времетраене) материали.

Във връзка с това, „за да бъдат в симетрия, хармония и баланс изискванията на съвременното общество и образователните цели, очевидно педагогическата теория се нуждае от реновиране, а утвърдената педагогическа система изисква преразглеждане. Образователната система трябва да приеме предизвикателството за това осъвременяване, съчетавайки изпитаната добре работеща традиция с форми и методи на обучение и възпитание, отчитайки адекватно новия стил на мислене и учене...“ (Georgieva-Hristozova 2022, p. 105).

В доклада се прави опит да се разгледа специфичен правописен проблем от един по-различен ъгъл, като се наблюдават не само базисните знания на студентите и уменията им да ги използват, но и се анализират предпочитанията им при избора на определен правописен вариант.

2. Изложение

Методика на двете проучвания

Целта на доклада е да се проследят нагласите сред представители на младото поколение за изписване на някои сложни думи и синтактични съчетания, при които единият или и двата компонента са от чужд произход (в случая от английски език).

Основният въпрос тук е дали анкетираните лица се ръководят от определено правило, или при избора си използват друг критерий – влияние на английския език, дължина на думата и т.н.

За целта на изследването бяха формирани две групи от респонденти – общо 40 студенти първокурсници във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ от специалностите „Приложна лингвистика“ и „Педагогика на обучението по физическо възпитание“. Водещият критерий за избор на студенти от тези специалности беше степента на употреба на английския език в обучението им, но резултатите показаха, че в този случай ролята на чуждия език при избор на правописен вариант е незначителна.

В дизайна на експеримента бяха включени анкетни карти с осем съществителни имена – фронт/офис, бек/офис, саунд/трак, фийд/бек, тийм/билдинг, кеш/памет, смарт/часовник, спам/чат, за които респондентите трябваше да изберат вариант за изписване, а там, където е възможно, да посочат два правописни варианта, напр. уебстраница и веб страница, както и да мотивират избора си.

В началото на анкетната карта бяха посочени правилата, които трябва да се спазват при правописа на дадените думи, а именно: 1. Сложни съществителни имена (предимно със съставки от чужд произход), в които подчинената основа е съществително име, свързано с главната основа без съединителна гласна, се пишат слято по традиция; 2. Сложни съществителни имена, чиито съставки (първа или и двете) са от чужд произход и не се употребяват като самостоятелни думи в езика, се пишат слято; 3. Когато съставките на такива сложни съществителни имена се употребяват и като самостоятелни думи, се допуска те да се пишат разделно (OODBL 2012, p. 52).

Избраните думи могат да се разделят условно на две групи: 1) думи, при които и двата компонента са относително нови за българския език; 2) думи, при които единият от компонентите се е утвърдил като част от активната лексика.

Резултатите от изследваните атитюди на анкетираните лица показаха, че думи, за които би трябвало да се използва едно и също правило, се изписват от студентите по различен начин. Например за фронтфис и бекофис, които според т. 53.4.1 в Официалния правописен речник на българския език (ОПРБЕ) трябва да се изпишат слято, тъй като единият от компонентите им не се използва самостоятелно в езика, респондентите избират различни варианти.

При фронтофис превес има разделното писане, но са регистрирани и случаи на слято и полуслято писане. Разделното писане вероятно е резултат от наличието на съществителното име фронт, което се употребява в езика ни, но не със значението, което има във фронтофис. Докато при бекофис броят на избраните слятото и разделното изписване е еднакъв, като и тук спорадично се срещат случаи на полуслято изписване. Увеличеният брой респонденти, които избират слятото писане, може да се дължи на факта, че компонентът бек не може да бъде съотнесен с дума със самостоятелна употреба в българския език. Това твърдение важи и за съществителните саундтрак и фийдбек, за които голям процент от студентите (над 85 %) избират слятото изписване. За тиймбилдинг също може да се каже, че повече от половината от анкетираните лица (63 %) избират слято изписване. Но тук трябва да се отбележи тенденцията в интернет пространството първият компонент да се употребява самостоятелно, напр. дрийм тийм, тийм лидер, тийм гейм, което може да обясни немалкото на брой случаи на разделно изписване – у почти една трета от респондентите.

При кешпамет също се регистрира сериозен превес на разделното писане, въпреки че според словника на ОПРБЕ и тази лексема би трябвало да се изписва единствено слято, тъй като водещ отново е смисловият критерий, според който, ако един от компонентите не се използва самостоятелно в нашия език, правилно е новата дума да се пише слято. От друга страна, в Речника на новите думи в българския език (РНДБЕ) думата кеш е регистрирана като самостоятелна лексикална единица (DNWBL 2010, р. 214) – част от компютърния жаргон, което означава, че кешпамет би трябвало да е от т.нар. „звездни“ дублети, както ги нарича Т. Гайдарова (Gaydarova 2015, р. 166).

По отношение на смартчасовник анкетираните лица предпочитат разделното изписване. В ОПРБЕ обаче тази дума присъства единствено със слято писане (53.4.1), като принципът е представен в езикова бележка в сайта на Института за български език: „...това е сложно съществително име, чиято първа съставка смарт- пояснява втората съставка -часовник. Тъй като съставката смарт- не се употребява като самостоятелна дума, разделно писане в този случай не се допуска. Срв. още: смарткарта, смартфон, смартустройство и др.“ (Language Consultations).

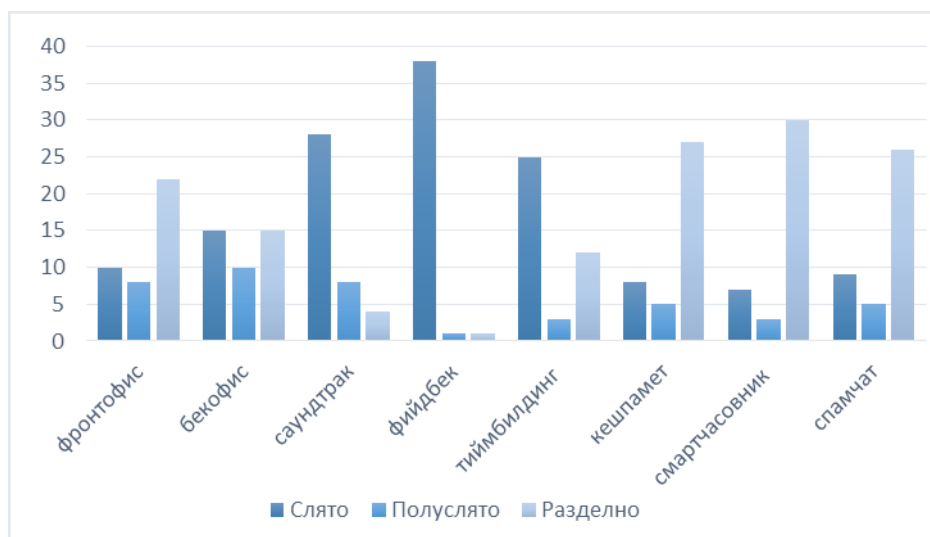
Разделното писане отново може да бъде обяснено със самостоятелната употреба на компонента смарт в случаи като: смарт часовници, смарт джаджи, смарт аксесоари, смарт контрол и др. или в рекламни послания като: Бъди смарт, управлявай дома си през интернет.; Бъди смарт с CreDirect!; Бъди smart с OMV и Бяла карта Mastercard.; Този 1 март бъди смарт със Смартеница.

По-голям е броят на студентите, които избират разделно изписване на съществителното име спамчат. Тук трябва да се отбележи, че тази дума липсва в ОПРБЕ, но на стр. 588 присъства думата спам, а на стр. 659 – думата

чат, от което би трябвало да следва, че спамчат може да се изпише и слято, и разделно, тъй като единият от двата компонента (а в случая и двата) има самостоятелна употреба в езика ни. В РНДБЕ е отбелязано, че спам е „Електронно съобщение (или съвкупност от електронни съобщения), изпращано на голям брой потребители в интернет с рекламна или търговска цел, обикн. без да бъде желано, искано от потребителите.“ (DNWBL 2010, р. 401 – 402) и е посочена самостоятелната му употреба в спам филтър (изписано разделно). А чат е „Вид пряко общуване чрез компютър, писмен диалог в реално време между две лица в интернет.“ (DNWBL 2010, р. 499 – 500) и също е отбелязана самостоятелна употреба в случаи като чат канал, чат стая, чат група, чат клуб (отново изписани разделно).

Предпочитанията за разделно изписване на думи като кеш памет, смарт часовник и спам чат от представителите на поколение Z потвърждават наблюденията на В. Мурдаров отпреди повече от 15 години, „че много скоро ще трябва отново да се извърши промяна в правописното правило и при разглежданите сложни думи ще се утвърди като единствено възможно разделното писане, което действително ще ги превърне в съставни наименования“ (Murdarov 2008).

От фигура 1 се вижда, че респондентите предпочитат слятото изписване при сложни думи, чиито компоненти все още са нови за езика ни, а съчетания, при които поне единият компонент е част от активната лексика, се изписват разделно.

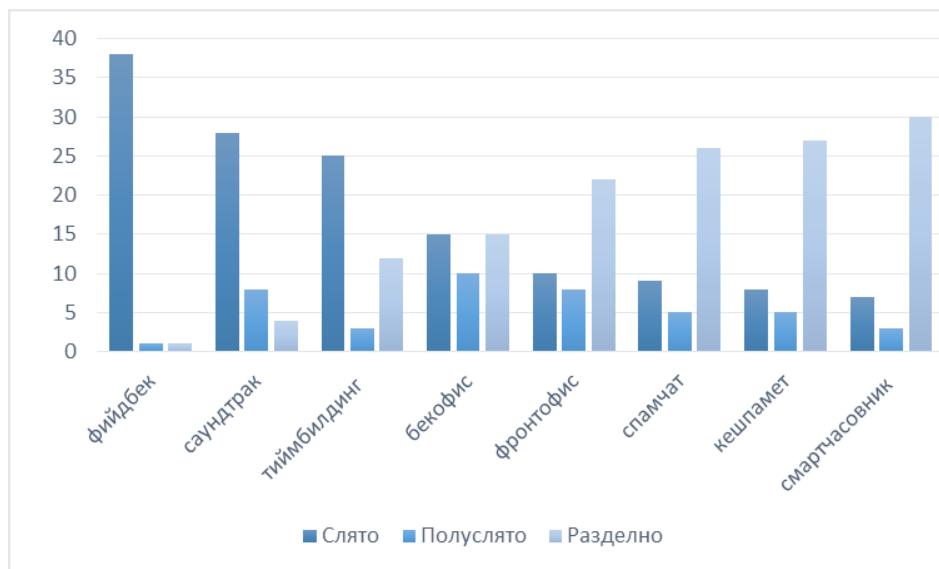

Фигура 1. Обобщени резултати от анкетните карти

Може да се отбележи, че в групата от анализирани думи фронтофис и бекофис заемат междинна позиция (вж. фиг. 2), като за фронтофис се предпочита разделното изписване, а бекофис илюстрира колебанието на респондентите, тъй като, от една страна, се прави аналогия с фронтофис, която изписват разделно, но от друга страна, осъзнават, че компонентът бек (със значението си в бекофис) все още не се употребява самостоятелно в българския език.

Втората част на анкетната карта съдържаше две фиктивни твърдения, чиято цел беше да провери доколко анкетираните лица са сигурни в знанията си или в лингвистичния си усет по отношение на избраните от тях варианти в първата част.

В едното беше посочено, че в научната литература думите кешпамет, саундтрак, бекофис, фийдбек, тиймбилдинг се изписват разделно, а в другото – че същите думи се изписват слято в Мрежата. Последвалото от прочитането на тази информация разделяне на компонентите от анкетираните лица в думи като саундтрак, фийдбек и др. ясно показва, че когато липсват достатъчно категорични правила, които да формират устойчиви знания, респондентите се доверяват на авторитети, без да подлагат на съмнение достоверността на информацията. Склонността им да вярват на всичко прочетено, е резултат от навиците на представителите на поколението Z, от една страна, да разчитат на различни търсачки в Мрежата, като в по-голямата част от случаите надценяват способностите си да намират онлайн информация (Georgieva-Hristozova 2022, p. 66), а от друга – да не подлагат на съмнение текстовете, публикувани

Фигура 2. Предпочитания слято/разделно изписване

в социалните мрежи, сайтове като Wikipedia и др. Във връзка с посочените в началото на доклада особености на поколението Z в експеримента беше включен и ChatGPT, за да се провери дали би било полезно използването му за решаването на правописни казуси от този тип. За съжаление, се оказа, че в този случай ChatGPT отговаря уклончиво (изборът между трите варианта обикновено зависи от предпочитанията на автора или от стиловите указания на конкретен публикационен стандарт) и по никакъв начин не може да запълни пропуските в знанията не само на анкетираните, а и на всеки потребител, който би имал нужда от помощ.

3. Заключение

Резултатите от направения експеримент показаха, че относно изписването на сложни думи или синтактични съчетания с един или два компонента от чужд произход съществуват сериозни колебания, за които допринася и непоследователността при формулирането и прилагането на правилата в нормативните речници. Както отбелязва Т. Гайдарова: „Години наред пишешите хора се чувстват неграмотни, тъй като им убягват многобройните неясно формулирани правила и изключенията от тях... Смятаме обаче, че е най-добре правилата да се формализират колкото се може повече. Смесовият принцип е крайно несигурен и ненадежден, а и предполага различно тълкуване“ (Gaydarova 2015, p. 18). С други думи, от една страна, множеството правила за слято, полуслято и разделно писане, а от друга – противоречието между тях, затрудняват преподаването и усвояването им. Заради това пишешите разчитат предимно на усета си, който в голям процент от случаите ги подвежда, а също така и на информацията в интернет пространството, която невинаги е представена коректно и разбираемо.

От друга страна, поколението Z очаква интеграция на технологии в учебния процес, тъй като са свикнали с използването на смартфони, дигитални устройства и др., където имат достъп до интерактивни и мултимедийни учебни материали (Beloev, Smrikarov, Voinohovska, Ivanova 2023). Също така представителите на дигиталното поколение търсят индивидуален подход при обучението си. Изследването на Ст. Лазарова и Л. Лазаров показва, че за да отговорят на образователните потребности на поколението Z, университетските преподаватели трябва да изберат подходящ за дигиталното поколение дизайн на учебните си курсове, както и да персонализират обучението (Lazarova, Lazarov 2023).

В заключение може да се обобщи, че противоречието по отношение на правилата за слято, полуслято и разделно писане на сложните думи и синтактичните съчетания с един или два компонента от чужд произход в комбинация с особеностите на дигиталното поколение е предизвикателство и за преподавателите във висшите училища, които не само трябва да се адаптират спрямо това поколение, но и да се подготвят за студентите „Алфа“.

REFERENCES

- BELOEV, H., SMRIKAROV, A., VOINHOVSKA, V., & IVANOVA, G., 2023. Determining the degree of digitalization of a higher education institution. *Strategies for Policy in Science & Education-Strategii na Obrazovatel'nata i Nauchnata Politika*, vol. 31, no. 4s, pp.9 – 21. <https://doi.org/10.53656/str2023-4s-1-det>.
- BONDZHOLOVA, V., 2007. *In the World of Bulgarian Prepositions*. Veliko Tarnovo: Faber.
- BLAGOEVA, D.; KOLKOVSKA, S., 2021. Problems of Lexicographic Description of Neologisms of the Type “Business Center” / “Business Centre” in the Bulgarian Language. *Bulgarian Language*, no. 2, pp. 36 – 53.
- BUROV, S., 2019. *Studia Grammatica Bulgarica*. Veliko Tarnovo: St. St. Cyril and Methodius.
- DNWBL 2010: Dictionary of New Words in the Bulgarian Language. Sofia: Nauka i izkustvo.
- GAYDAROVA, T., 2015. *The New Features in the New Bulgarian Orthographic Dictionary*. Plovdiv: Context.
- GEORGIEVA-HRISTOZOVA, V., 2022. *Socialization and Generation Z*. Stara Zagora: IK “Kota”.
- ILIEVA, M., 2010. Complex Words, Compound Words, and Syntactic Phrases. In: *Current Issues in the Contemporary Bulgarian Literary Standard. Proceedings from the National Conference on Issues of the Bulgarian Literary Standard*, Plovdiv, November 26 – 27, pp. 203 – 209. Plovdiv: Kontex.
- IVANOVA, A.; IBRYAMOVA, E., 2023. The Role of Social Networks and Micro-learning in the Digitalization of Education. *Strategies for Policy in Science & Education-Strategii na Obrazovatel'nata i Nauchnata Politika*, vol. 31, no. 4s, pp. 120 – 134. doi.org/10.53656/str2023-4s-10-the.
- LANGUAGE CONSULTATIONS. <<https://ibl.bas.bg/ezikovispravki/vaprosoi/sshchestvitelni-biznestsentr-i-biznes-tsentr-khram-pametnik-sms-usluga-strana-chlenka-2/2481>> [27.05.2024]
- LAZAROVA, S.; LAZAROV, L., 2023. Providing quality for remote e-courses in universities – The experience of the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo. *Strategies for Policy in Science & Education-Strategii na Obrazovatel'nata i Nauchnata Politika*, vol. 31, no. 4s, pp. 65 – 73. doi.org/10.53656/str2023-4s-5-pro.
- MURDAROV, V., 2008. On the Spelling of New Compound Words and Composite Names. *Electronic Journal LiterNet*, 4 (101) [27.05.2024].
- OODBL 2012: Official Orthographic Dictionary of the Bulgarian Language. Sofia: Prosveta.

- SASHEVA, V., 2023. Covid Vocabulary in the Bulgarian Media Discourse and in the Official State Regulatory Documentation (In view of innovative trends in Bulgarian grammar and (non)deviations from spelling rules). In: *Papers of the Institute for Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin"*, vol. XXXVI, pp. 48 – 67, DOI: 10.47810/PIBL.XXXV.22.03.
- TODORANOVA, L.; PENCHEV, B., 2020. A Conceptual Framework for Mobile Learning Development in Higher Education. *CompSysTech '20: Proceedings of the 21st International Conference on Computer Systems and Technologies*, June, pp. 251 – 257. doi.org/10.1145/3407982.3407996 [27.05.2024].

THE DIGITAL GENERATION VS. CLOSED FORMS, HYPHENATED FORMS AND OPEN FORMS

Abstract. The article presents the attitudes of two groups of students regarding the spelling (closed forms, hyphenated forms or open forms) of new words whose components (one or two) are words from the English language. The study not only tracks the basic knowledge of the students and their ability to use basic rules in Bulgarian spelling but also their preferences for spelling the analyzed lexical units. In the two test groups, the knowledge of the English language is at different levels, which is a prerequisite for different degrees of interference in the field of spelling. In this way, it is traced whether the degree of proficiency in a foreign language influences the spelling of words or whether the spelling variant they choose is a result of other factors. The results of the experiment clearly show the fluctuations of the respondents in spelling the analyzed lexical units. For the purposes of the study, Chat GPT was also used to determine how useful it can be in solving the spelling cases under consideration.

Keywords: digital technologies; Generation Z; spelling, education

✉ **Dr. Vladislav Marinov, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0003-4477-5783

✉ **Anita Todoranova, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0001-5997-3622

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: w.marinov@ts.uni-vt.bg

a.todoranova@ts.uni-vt.bg